

El Cercle d'Economia, juntament amb CIDOB (Barcelona Centre for International Affairs), us ofereixen cada mes una breu anàlisi de la situació geopolítica global

Les claus geopolítiques del mes Gener 2024

El món el 2024: urnes i armes

Pol Morillas, Director, CIDOB (Barcelona Centre for International Affairs)

Les claus geopolítiques d'aquest mes són un resum del document col·lectiu del CIDOB "El món el 2024: deu temes que marcaran l'agenda internacional", coordinat per Carme Colomina, disponible aquí:

https://www.cidob.org/publicaciones/serie_de_publicacion/notes_internacionals_cidob/299/el_mundo_en_2024_diez_temas_que_marcaran_la_agenda_internacional

2024 serà un any d'urnes i armes. Un test d'estrès tant per al sistema democràtic com per a la multiplicitat de conflictes que alimenta la inestabilitat global. Seguim davant d'un món desordenat, convuls i contestat, però, aquesta vegada, qualsevol anàlisi depèn del gran interrogant que suposa l'intens cicle electoral que marcarà l'any vinent. Amb guerres obertes a Ucraïna, Palestina, Sudan o Iemen, el món concentra la major quantitat de conflictes actius des del final de la Segona Guerra Mundial. Per això, l'agenda geopolítica dels pròxims mesos s'ententeix a partir de l'impacte mutu entre els diferents conflictes bèl·lics i el veredicte que llançaran els més de 70 processos electorals marcats al calendari.

Hi ha eleccions que poden definir guerres. Les conseqüències polítiques de la brutal ofensiva israeliana a Gaza o l'estancament del front de guerra ucraïnès també depenen de la carrera presidencial als Estats Units. Les esquerdes a la unitat transatlàntica i les cada vegada més

categòriques acusacions de doble raser a les lleialtats d'Occident no són alienes al que passi el 5 de novembre de 2024 a les urnes estatunidenques. Un retorn de Donald Trump a la Casa Blanca modificaria per complet les relacions de força i la posició de Washington en cadascun d'aquests conflictes, des del subministrament d'armament al Govern ucraïnès, al suport a Israel, o en la confrontació amb Rússia o la Xina. Però no es tracta només del futur de la democràcia als Estats Units: més de 4.000 milions de persones aniran a les urnes a més de 70 països. La Unió Europea (UE), Índia, Pakistan, Indonèsia, Mèxic, Taiwan, Veneçuela o Senegal... grans actors amb pes demogràfic i influència geopolítica protagonitzaran un any d'una intensitat electoral sense precedents, que definirà un món en plena transició global del poder i en clar retrocés humanitari i de drets fonamentals.

Més conflictivitat, més impunitat. 2023 ha estat un dels anys més conflictius al món des de la fi de la Segona Guerra mundial. En només dotze mesos, la violència política ha augmentat un 27%. Creix en intensitat i en freqüència. La guerra a Gaza ha marcat el final del 2023, amb les seves més de 17.000 víctimes mortals comptabilitzades fins al moment, les advertències per part de Nacions Unides del risc de col·lapse humanitari i de genocidi de la població palestina atrapada a la Franja, així com el pols entre el primer ministre Benyamín Netanyahu i el secretari general de les Nacions Unides, António Guterres, per intentar aconseguir un alto el foc. En aquesta crisi continuada de l'ordre liberal i en plena discussió sobre la validesa del dret internacional, Israel ha assestat un cop profund a la credibilitat de Nacions Unides. El Consell de Seguretat s'ha convertit en un instrument per a la paràlisi; una tenalla al servei dels interessos de velles potències que han portat Guterres a admetre públicament la frustració de la impotència.

2023 ha estat un any violent. S'estima que 1 de cada 6 persones al món ha estat exposada a un conflicte en els darrers dotze mesos. La sensació d'impunitat i de menyspreu per la legislació internacional s'ha agreujat. No només a Gaza. L'enquistament de la guerra a Ucraïna; l'expulsió de la població d'origen armeni de Nagorno Karabaj; o la successió de cops d'estats viscuts en sis països africans en els últims 36 mesos donen bon compte d'aquest moment de «desregulació de l'ús de la força», que s'ha anat fregant durant anys d'erosió de les normes internacionals.

La democràcia, a examen. Més de 4.000 milions de persones estan cridades a les urnes a 76 països, gairebé el 51% de la població mundial. Mentre la majoria de la ciutadania d'aquests països votarà en democràcies plenes o amb imperfeccions, un de cada quatre votants participarà en comicis en règims híbrids i/o autoritaris. Països com Rússia, Tunísia, Algèria, Bielorrússia, Rwanda o l'Iran instrumentalitzaran aquests processos electorals per mirar d'enfortir els

lideratges en el poder i guanyar legitimitat davant els seus ciutadans, mentre que gairebé l'altra meitat de l'electorat exercirà el seu dret a vot en països que, en els últims anys, han mostrat una erosió democràtica o temptacions iliberals, com als Estats Units o Índia. L'intens cicle electoral del 2024 serà decisiu per saber si es consolida la contestació, la fragmentació i l'auge de l'extremisme polític que han transformat les democràcies a nivell global, o bé si el sistema resisteix.

Als Estats Units, la por a unes eleccions injustes ha augmentat dramàticament (del 49% el 2021 al 61% el 2023). Tot i que la desigualtat econòmica continua sent la principal amenaça percebuda (69%) entre els votants estatunidencs, el major desafiament en aquesta cursa electoral és, probablement, la presència de Donald Trump, no només perquè el seu futur immediat està en mans dels tribunals, sinó també perquè si la seva candidatura arribés a materialitzar-se significaria que el Partit Republicà hauria decidit entregar el seu futur a l'home que va intentar revertir els resultats electorals de fa quatre anys i que el mateix comitè del Congrés, que va investigar la presa del Capitoli del 6 de gener de 2020, va acusar d'«insurrecció». A partir del gener començaran les eleccions primàries i els caucus estatals; no obstant això, a falta de concretar-se els candidats definitius, l'imaginari d'un possible dol electoral entre octogenaris es resol, de moment segons les enquestes, a favor de Trump. Mentrestant, la data del judici a l'expresident s'acosta perillosament al 5 de març, el dia en què 13 estats voten a les primàries republicanes.

També el futur d'una Unió Europea, que afronta aquest hivern amb dues guerres al seu veïnat, es decidirà a les urnes. A més de les eleccions al Parlament Europeu, que se celebraran entre el 6 i el 9 de juny de 2024, 12 estats membres també tenen comicis. Si els comicis del 2019 van determinar la fi de la gran coalició que, des dels orígens del Parlament Europeu, havia garantit a socialdemòcrates i democristians una majoria d'escons en el ple d'Estrasburg, ara el gran interrogant està en saber on quedaran els límits de la derrota de la UE. Les últimes projeccions en intenció de vot mostren resultats importants per al grup Identitat i Democràcia (ID) –llar de partits d'extrema dreta com el Reagrupament Nacional (RN) de Marine Le Pen o Alternativa per a Alemanya (AfD)– que arribaria fins als 87 escons i superaria l'altra família de dreta radical, els Conservadors i Reformistes Europeus (ECR), que presideix la primera ministra italiana Giorgia Meloni, que passaria dels 66 eurodiputats actuals a 83. No obstant això, i malgrat la pèrdua d'escons que patirien les forces tradicionals, el Partit Popular Europeu (PPE) seguiria com la principal família política de la Unió. Per això, uns dels interrogants d'aquest 2024 és saber si estaria disposat el PPE, que presideix el bavarès Manfred Weber, a buscar una possible majoria amb la dreta radical?

De la saturació informativa a la desconexió social. Ens trobem davant d'unes societats cada vegada més cansades. Aclaparades per la saturació de continguts i exhaustes per la velocitat dels canvis que han de digerir. La incertesa política i electoral, així com la multiplicitat de conflictes que marcaran el 2024 alimentaran encara més el desfasament entre societat, institucions i partits polítics. La quantitat de persones que declara «evitar» veure les notícies roman a prop de màxims històrics, i és especialment visible a Grècia (57%), Bulgària (57%), Argentina (46%) o el Regne Unit (41%). Les raons principals? La repetició excessiva d'algunes informacions i el pes emocional que poden comportar per a la salut mental de la població. En concret, aquesta fatiga apunta, segons el Reuters Institute, a qüestions com la guerra a Ucraïna (39%), la política nacional (38%) i a esdeveniments relacionats amb la justícia social (31%) amb alts nivells de politització i polarització. Els ecos de la pandèmia de la COVID-19, les imatges de la violència bèl·lica i el seu impacte econòmic sobre unes condicions de vida cada vegada més adverses per a la població han amplificat aquesta tendència a la desconexió social, agreujada pel sentiment de soledat i la polarització. No obstant això, aquesta reducció del consum periodístic s'ha donat en paral·lel a un major ús de xarxes socials: les noves generacions, per exemple, cada vegada presten més atenció a influencers que a periodistes. Al seu torn, creix la fragmentació de les xarxes socials. La migració d'usuaris cap a Instagram o TikTok també ha alterat la forma de consumir l'actualitat, amb una priorització del contingut d'oci en lloc de l'informatiu.

Intel·ligència artificial: explosió i regulació. 2023 va ser l'any de la irrupció de la IA generativa; l'any de la presentació en societat de ChatGPT que, al gener, només dos mesos després del seu llançament, ja comptava amb 100 milions d'usuaris i, a l'agost, va arribar als 180 milions. Però, la revolució també va portar amb si una nova consciència dels riscos, acceleració i transformació que suposa una tecnologia que aspira a comparar-se amb la intel·ligència humana, o fins i tot a millorar-la o superar-la. Per això, 2024 serà un any fonamental per a la regulació de la IA. Les bases ja estan posades i només cal repassar les diferents iniciatives en marxa. La més ambiciosa és la de la UE, que està decidida a convertir-se en la primera regió del món que es dota d'una llei integral per regular la intel·ligència artificial i liderar el salt endavant que s'està coent. La Unió ha optat per categoritzar els riscos (inacceptables, elevats, limitats o mínims) que suposa l'ús de sistemes d'IA i obligarà a realitzar una «avaluació d'impacte en els drets fonamentals» abans que un sistema d'IA d'«alt risc» pugui ser tret al mercat. L'acord assolit el 7 de desembre es ratificarà en el primer trimestre de 2024 i donarà pas a un període de dos anys fins a la seva implementació total el 2026.

Gairebé també en temps de descompte, el G-7 va adoptar l'1 de desembre de 2023 una guia internacional per a desenvolupadors i usuaris de la intel·ligència artificial, especialment per a la IA generativa, que esmenta la necessitat d'introduir mesures per gestionar la desinformació, considerada un dels principals riscos per als líders del G-7 pel seu impacte en la manipulació de

l'opinió pública a les portes d'un any de sobreexcitació electoral global. Però el debat de la governança va de la mà de la carrera geopolítica per liderar la innovació tecnològica i, a diferència de la UE, en el cas dels Estats Units i la Xina això significa, a més, el desenvolupament de la seva aplicació militar. Tots dos països busquen refermar el seu lideratge, i la primera cimera mundial sobre seguretat de la IA, convocada pel primer ministre britànic, Rishi Sunak, es va convertir en el punt de trobada dels grans poders globals –públics i privats; tecnoautoritaris o oberts– intentant regular o influir en els debats sobre regularització en curs. La cimera tindrà una segona edició a Seül i una tercera a París, totes dues el 2024.

Sud(s) i Nord(s). Si en el nostre exercici per al 2023 anunciàvem la consolidació del Sud Global com a espai de confrontació i lideratge, i apuntàvem a la presència estratègica d'Índia, Turquia, Aràbia Saudí o Brasil, el 2024 aquesta reconfiguració reblarà el clau. Les contradiccions i fragmentacions d'aquesta lògica dicotòmica Nord-Sud quedaran més exposades que mai. El Sud Global s'ha consolidat com un actor clau en la contestació a Occident sota lògiques antiimperialistes o de doble raser. La imatge més simbòlica d'aquest moment d'expansió geopolítica la veurem l'octubre del 2024, quan els BRICS es reuneixin a Rússia per formalitzar la seva ampliació. Brasil, Rússia, Índia, Xina i Sud-àfrica sumen al seu club a Aràbia Saudí, Egipte, Emirats Àrabs Units, Etiòpia i l'Iran. Junts suposen el 46% de la població mundial, un 29% del PIB global, i inclouen dos dels tres majors productors de petroli del món. D'aquesta manera, els BRICS guanyaran una veu encara més potent, tot i que inevitablement també és possible que integrin més contradiccions internes i agendes pròpies. No obstant, l'elecció de Javier Milei com a president d'Argentina, que ha confirmat la seva decisió de no unir-se als BRICS, també alimenta la idea d'aquest xoc d'agendes i interessos al Sud Global: Aràbia Saudí i l'Iran són competidors per la influència estratègica al Golf Pèrsic, i Índia i la Xina tenen les seves pròpies disputes frontereres a l'Himàlaia. El Sud Global seguirà guanyant influència, però també heterogeneïtat. Si el 2023 parlàvem de l'acceleració geopolítica dels «altres» amb Índia com a símbol d'aquest potencial lideratge del Sud Global, el 2024 serà Amèrica Llatina qui tractarà d'adoptar un paper protagonista. El Brasil serà el país amfitrió del G-20, mentre que Perú acollirà la Cimera de Cooperació Econòmica a Àsia Pacífic (APEC).

En aquesta superació de dicotomies, també el Nord Global pot patir una fractura interna profunda si es confirma el retorn de Donald Trump a la Casa Blanca. La distància transatlàntica s'ha imposat com el nou marc d'unes relacions amb més càrrega transaccional que d'aliança tradicional. El desencís entre Washington i Brussel·les s'agreujarà el 2024 quan Estats Units demani a la UE augmentar la seva contribució al Govern de Volodímir Zelensky i la pròpia lògica de divisions internes entre socis comunitaris ho impedeixi. Especialment tens serà el segon semestre del 2024, quan Hongria –el país més reticent de la UE sobre l'ajuda militar i la futura adhesió d'Ucraïna– assumeixi la presidència rotatòria de la Unió. Serà també paradoxal que aquesta bretxa al Nord Global s'eixampli per la guerra d'Ucraïna. Precisament, el 2023, la invasió

rusa va ser el morter que va fonamentar la unitat transatlàntica i va afrontar la UE i els Estats Units amb els límits de la seva capacitat d'influència davant un Sud Global que qüestionava el doble raser d'Occident. El 2024, en canvi, la guerra a Ucraïna pot augmentar la distància entre Washington i Brussel·les.

Pol Morillas
14 de gener de 2024

Amb la col·laboració de:

CIDOB
BARCELONA
CENTRE FOR
INTERNATIONAL
AFFAIRS